

ГЕРЦЕН ЯК ЗАСНОВНИК СУЧАСНОГО ДИСИДЕНТСТВА

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розглядається роль видатного російського мислителя з позицій сьогодення та урахуванням подальшого історичного досвіду.

Ключові слова: О. Герцен, інформаційний простір, дисидентство, суспільна свідомість, Російська імперія, Європа.

Abstract

The role of prominent Russian philosopher, writer, journalist and revolutionary democrat in shaping the foundations towards a full-fledged information society from the standpoint of the present and the future into account historical experience.

Keywords: Alexander Herzen, information space, information society, social consciousness, Russian Empire, Europe.

Фактично О. Герцена можна розглядати, як передвісника сучасного інформаційного суспільства однієї шостої частини суші, і разом з тим з гори нинішнього часу слід відзначити і ряд моментів у біографії та поглядах О. Герцена, які згодом дзеркально повторювалися у долі політичних фігур подальших періодів російської історії. Перш за все це:

1. Фінансування діяльності з боку потужних закордонних джерел.

Останнім часом в російських ультрапатріотичних колах О. Герцена взагалі підносять як платного агента на утриманні зарубіжних фінансових центрів, що цілеспрямовано докладав зусиль до руйнування в цілому благополучної Російської держави на чолі з мудрим імператором Миколаєм I.

О. Герцен сам описує в «Былом и думах» свої вимушені контакти з Джеймсом Ротшильдом. Зараз мало хто знає, що російська монархія залишала за собою право не лише наділяти, а й позбавляти підданих дворянського звання, а також усього майна у випадку провини перед короною. Після еміграції увесь капітал родини Яковлевих був заарештований. І лише втручання Ротшильдів дало змогу отримати кошти за масток. Вочевидь, без певної зацікавленості і платіжної рокировки потужного банкіра нічого б не склалося ні з вільним життям у Лондоні, ні з типографією. Однак свідчень про пряме фінансування типографії Ротшильдами наразі немає.

Як би там не було, а традиція звертатися до закордонних фінансових кіл задля підтримки своєї політичної діяльності у подальшому лише розвивалася і примножувалася все новими формами і способами. Причому, на це страждали не тільки соціал-демократи на чолі з В. Леніним у роки Другої світової, як прийнято вважати. Навіть у роки російсько-японської війни чимало опозиційних царському уряду сил та й просто ліберальні журналістські кола отримували грошову допомогу від Токіо і відпрацьовували її не лише боротьбою на внутрішньому фронті, а й навіть своєрідним шпигунством – оперативно друкували у відкритій пресі всю зібрану інформацію про відправлення військ на Далекий схід. Більше того – у ліберальній пресі того часу країну-супротивника і самих японців зображали з найкращих позицій, виховуючи у публіки позитивне ставлення до ворога.

2. Пораженство у воєнну годину.

Під тиском тодішньої атмосфери у ліберальних та революційних колах Європи, прагненням багатьох поневолених народів до самовизначення та державної самостійності Вільна друкарня прийняла рішення схвалити антиросійське збройне польське повстання 1863 року. Не в останню чергу саме це підірвало підтримку з боку багатьох кіл російської громадськості і попит на друковану продукцію. Наклади зменшилися з кількох тисяч до кількох сотень. Разом з тим, іншого від О. Герцена годі було й чекати. Він був у чудових і тісних стосунках з польською політичною еміграцією, а технічна робота у Вільній друкарні взагалі трималася на поляках.

Та згодом поразенство стало характерною міткою багатьох політичних сил Росії. Воно проявило себе як під час уже згаданої вище російсько-японської війни, так і в часи Першої світової. Причому дієвість такої капітулянтської політики була куди потужнішою і призвела до поразок Росії у цих війнах.

3. *Боротьба за нову батьківщину, у якій не житимуть ні самі борці, ні тим більше їх нащадки*

Жоден з 5 переживших батька дітей О. Герцена не повернувся на батьківщину, не говорячи вже про нього самого. Те ж саме стосується і численних онуків. Виходить, великий письменник, мислитель і борець докладав надзвичайних зусиль на «руйнування» старого світу задля розбудови «нового життя» для всіх, крім себе і своєї родини. Їм самим батьківщина була вже не потрібна. І це теж стало традиційним для надзвичайної кількості революціонерів та дисидентів як минулого, так і сьогодення. Більше того – тенденція покидати батьківщину спостерігається і на дітях можновладців «нового суспільства». Долі С. Алілуєвої, С. Хрущова всім відомі. А діти багатьох нинішніх ще при владі керівників взагалі змолоду переселяються за кордон.

Окрім цих трьох знакових моментів долі і діяльності О. Герцена можна додатково розглянути і його ставлення до проблеми статі в житті людини, яке отримало своє продовження у наступних поколіннях «борців за свободу» поневоленого народу. Не секрет, що соціалісти-утопісти, а згодом і їх послідовники намагалися внести зміни у традиційні стосунки чоловіків та жінок, так би мовити – розкріпачити їх. І нічого дивного. Адже у переважній більшості це були молоді енергійні люди, яких обтяжували укорінені забобони та обмеження як феодального, так і буржуазного суспільства. Згадаймо – у знаменитому марксовому «Маніфесті комуністичної партії» міститься навіть пасаж про звинувачення комуністів з боку буржуазної критики у прагненні ввести спільність жінок. І жодного заперечення у тексті «марксиди» не наводять. Автори лише відповідають способом «алаверди». Мовляв, буржуазія вже давно утримує будинки розпусти, коханок, і таким чином сама ввела цю їх спільність.

Натяки на певну особисту розкріпаченість ми зустрічаємо вже у, так би мовити, російських частинах «Былого и думы», починаючи з описання життя кола друзів по духу та закінчуючи зізнанням у подружній зраді зі служницею з подальшим сімейним конфліктом між О. Герценом і дружиною. А в «європейській» частині детально розглядається складний вузол стосунків подружньої пари Герценів з німецьким поетом-демократом Георгом Гервегом, який призвів до досить резонансного у колі європейських бунтарів-демократів скандалу з викликом О. Герцена на дуель ображеним і відстороненим Гервегом. І врешті решт не можна залишити поза увагою відкритий зв'язок останні роки життя Герцена-вдівця з дружиною його друга дитинства і соратника М. Огарьова. Прийнято навіть вважати, що всі діти М.Огарьова були насправді дітьми О. Герцена. Не в останню чергу з тієї причини, що М. Огарьов страждав на епілепсію і міг передати потомству у спадок психічні розлади.

Щось подібне згодом ми спостерігаємо і у складних стосунках трійці В. Ленін-Н. Крупська-І. Арманд, і у Бориса Савинкова з подружжям Олександра та Любові Дікгофів, фанатично відданих ватажку есерів. А також між Дмитром Філософовим та парою Дмитра Мережковського і Зінаїди Гіппіус. І взагалі – не даремно ж після революції В. Ленін змушений був попри найскладніші політичні та економічні проблеми спеціально приділити увагу питанню про «теорію склянки води» щодо шлюбних зв'язків.

Підводячи підсумок, знову підкреслимо – творча спадщина О.Герцена і його яскраве, сповнене численними подіями життя стають тільки цікавішими для усіх допитливих шанувальників історії та живого майстерного слова навіть в епоху сучасного інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Герцен А.И.* Былое и думы / М. «Дет. лит.», 1975. – 576 с.
2. *Герцен А.И.* Собрание сочинений в 30 томах // А.И. Герцен ; Акад. наук СССР, Ин-т мировой лит. им. А.М.Горького. – М. : Наука, 1954-1965.

Старовойт Юрій Леонідович – канд. філол. наук, доцент каф. мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, starovojt.vin@gmail.com

Starovoit Yuri Leonidovich – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, starovojt.vin@gmail.com